

Hoezo, ‘allochtonentheater’?

IT AIN'T WHERE YOU'RE FROM, IT'S WHERE YOU'RE AT!

Erwin Jans

In een artikel in het tijdschrift *rekto:verso* groepeerde Wouter Hillaert een aantal voorstellingen door Vlaamse theatermakers van Marokkaanse afkomst onder de noemer ‘allochtonentheater’¹. Hoewel hij de term uiteindelijk als ongeschikt afwijst, lijkt hij toch de genoemde theatermakers op basis van hun allochtone afkomst – en een daarmee samenhangende communautaire thematiek – in één en dezelfde categorie onder te brengen. De dubbelzinnige geste van poning en ontkenning zou je tekenend kunnen noemen voor de moeilijkheden waarvoor de kunstcritiek (en dus het artistieke kwaliteitsoordeel) zich geplaatst ziet bij kunstwerken die zich buiten de westerse artistieke krijtlijnen (lijken te) bevinden. Dit ‘multiculturele’ perspectief op het theater roept vragen op naar repertoire, programmatie, presentatie, casting, opleiding, publiek, media, beleid en niet in de laatste plaats naar de notie van artistieke kwaliteit. Staan er op het repertoire ook niet-westerse toneelauteurs? Hoeveel acteurs en regisseurs van Marokkaanse, Turkse of Afrikaanse origine werken er op de Vlaamse planken? Hoe vaak worden er Arabische voorstellingen geprogrammeerd? Wordt er aan strategieën gewerkt om het migrantenpubliek de weg naar onze theaters te tonen? Zitten er allochtone jongeren in de theateropleidingen? Schrijven de journalisten goed geïnformeerd wanneer zij het over niet-Europees theater hebben? Gaan theaterprogrammatoren ook naar de festivals in Tunis, Damascus, Beiroet? Wat is het belang van de culturele of etnische achtergrond van de kunstenaar? Hoe verhoudt hij zich tot zijn gemeenschap? Hoe ‘anders’ is zijn werk? Zijn ‘onze’ artistieke criteria nog van toepassing op uitingen uit andere culturen?

Het zijn vragen die het kritische discours en de culturele instellingen in verlegenheid brengen, omdat ze zich aan de uiterste rand of helemaal buiten de artistieke beoordeling bevinden. Tegenover deze verlegenheid staan de talrijke termen die de twee voorbije decennia geformuleerd werden in de culturele theorie om met de artistieke diversiteit om te gaan. Ik

citeer *The Intercultural Performance Reader*, een bloemlezing die de Franse theaterwetenschapper Patrice Pavis samenstelde van een aantal cruciale teksten in het interculturele debat.² In zijn inleiding maakt hij een theoretische afgrenzing tussen intercultureel, intracultureel, transcultureel, ultracultureel, precultureel, postcultureel en metacultureel.³ Binnen het theater zelf onderscheidt hij achtereenvolgens intercultureel theater, multicultureel theater, culturele collage, syncretisch theater, postkoloniaal theater en theater van de vierde wereld.⁴ Zonder veel moeite kunnen daar nog aan toegevoegd worden: derdewereldtheater, immigrantentheater⁵, gemeenschapstheater, lokaal theater⁶ en allochtonentheater. De veelheid aan termen is ongetwijfeld een teken van de diversiteit van het nieuwe fenomeen, maar ook van de verwarring die er bestaat bij het benoemen.

Ik neem volgende gedachtegang van Paul Gilroy als uitgangspunt om hier verder over na te denken: ‘Ik wil de term multiculturalisme op een bespiegelende manier benaderen, niet als een duidelijk omljnd doel of een concrete toestand, maar als een esthetisch en zelfs ethisch principe waar een aantal moderne historische ontwikkelingen van doordrongen zijn die bevestigd worden door de heteroculturele dynamiek in het hedendaagse stadsleven. Misschien moeten we ons afvragen wat er gebeurt als we de politieke implicaties van multiculturalisme omarmen in plaats van ze uit de weg te gaan. Dit hoeft niet ten koste te gaan van creativiteit en artistieke autonomie, maar het vereist wel een kritische kijk op de relatie tussen cultuur, geschiedenis en macht.’⁷

Wat zou die kritische kijk op de samenhang tussen cultuur, geschiedenis en macht in een Vlaamse/Belgische context betekenen? Volgens mij behelst dat een kritisch onderzoek van een drietal grote gebieden: 1. de geschiedenis van de Vlaamse strijd, het Vlaams nationalisme, en de verhouding tot Wallonië en de Franse taal enerzijds en tot Nederland en de Nederlandse taal anderzijds; 2. het Belgische koloniale verleden, de postkoloniale verhou-

ding tot Zaïre/Congo en de relatie tot de Afrikaanse gemeenschap in België; 3. de verhouding tot de verschillende migrantengeneraties, de ontwikkeling van de integratiepolitiek en meer recent het vluchtelingenbeleid. Decennialang heeft België al zijn politieke en culturele energie gestoken in de communautaire problematiek. Het kan niet anders dan dat dit consequenties heeft gehad op de verhouding tot de migrantengemeenschappen, die gedwongen werden een keuze te maken in een voor hen ondoorzichtige strijd tussen Vlaanderen, Wallonië en Brussel. De impact van dit alles op de ontwikkeling van de cultuur, de kunsten en de interculturele dialoog, is nog nauwelijks onderzocht. Dit zijn drie fundamentele assen van reflectie die een nieuw en onthullend licht kunnen werpen op begrippen als identiteit, natie, cultuur, eigenheid, gemeenschap, kolonialisme, ontwikkelingshulp, assimilatie, integratie, stemrecht, vluchtelingenbeleid. De veelheid aan claims en posities in de multiculturele samenleving zou wel eens veel minder kunnen te maken hebben met culturele rijkdom en harmonie-in-verschil dan met permanente conflicten, oppositie en subversie.

Maar ik wil me in de eerste plaats concentreren op de politieke implicaties van het multiculturalisme in het artistieke veld. Een van de belangrijke implicaties is het inzicht dat de ruimte van het kunstencircuit niet vrij is van machts- en uitsluitingsmechanismen ten nadele van de aanwezigheid van niet-westerse en allochtone kunstenaars. De multiculturele samenleving is een verzamelaanpak voor conflicten en confrontaties, voor tegenstrijdige claims en agressieve identiteitsprocessen. Het is een ongelijke samenleving die nog steeds de dubbelzinnige sporen van een koloniaal en imperialistisch verleden draagt. De materiële goederen zijn nog lang niet evenredig verdeeld, en het huidige politieke en economische klimaat lijkt aan die ongelijkheid weinig te kunnen en willen veranderen. Wat dat betreft is de artistieke wereld een spiegelbeeld van de actuele maatschappelijke processen. De belangstelling voor de andere